

Василюк Олексій Володимирович^{1,3}
Коломицев Григорій Олександрович^{1,3}
Спінова Юлія Олексіївна^{2,3}

¹Інститут зоології імені І. І. Шмальгаузена НАН України,
01601, м.Київ, вул. Б. Хмельницького, 15; vasyliuk@gmail.com

²Національний університет «Києво-Могилянська академія», кафедра екології,
04655, м. Київ, вул. Григорія Сковороди, 2, yu.spinova@ukma.edu.ua

³Ukrainian Nature Conservation Group

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ВКЛЮЧЕННЯ ДО СМАРАГДОВОЇ МЕРЕЖІ ДЕЯКИХ ТЕРИТОРІЙ ПЗФ ДОНЕЧЧИНИ

Смарагдова мережа (Emerald Network, далі - СМ) – це ряд територій природоохоронного значення, що представляють особливий інтерес для збереження оселищ з Резолюції № 4 та видів флори і фауни з Резолюції № 6 Конвенції про дикі види флори та фауни і середовища існування у Європі (Бернська конвенція, 1979). Мережа розробляється у країнах-сторонах Бернської конвенції та державах-спостерігачах. Для держав-членів ЄС до «смарагдових» об'єктів (т. зв. сайтів) вже належать території мережі Natura 2000 – природно цінних ділянок, що перебувають під охороною. У 2016 році Секретаріатом Конвенції була затверджена схема Мережі, розроблена на замовлення Міністерства екології та природних ресурсів України. Проте, професійна спільнота та незалежні фахівці, зокрема, оцінили дану розробку як низькоякісну і недостатню для охорони зазначених у відповідних резолюціях видів і оселищ. У зв'язку із цим була утворена ініціативна група авторів, що здійснюють розробку додаткових елементів СМ України (Shadow list of Emerald Network) на громадських засадах. Робоча група вже запропонувала низку потенційних сайтів СМ, важливих для збереження видів та оселищ резолюцій Бернської конвенції.

Серед регіонів, пріоритетних для пошуку та оцінки потенційних сайтів СМ, перебуває, зокрема, Донецька область, що є недостатньо охопленою затвердженою схемою СМ. В межах Донеччини одним з найбільш унікальних природних ландшафтів є крейдяні відслонення. І, на нашу думку, саме ці ландшафти мають бути пріоритетними для формування СМ області. На цьому було наголошено 6-8 вересня в Києві, під час міжнародного біогеографічного семінару з оцінки Смарагдової мережі “Emerald Network Biogeographical Seminar for all habitats and species (except birds) for the Steppic region (the Republic of Moldova, the Russian Federation and Ukraine), the Alpine Caucasus (the Russian Federation), the Marine Black Sea (Ukraine, the Russian Federation) and the Marine Caspian Sea”. У Донецькій області площа відслонень крейди, за нашими розрахунками становить лише 1158 га, що становить 0,05% загальної площі області. Значна частина відслонень не входить до існуючих територій природно-заповідного фонду і не має іншого охоронного статусу. В ході аналізу бази даних, що веде ініціативна група, серед територій крейдяних відслонень виявлено 2 пріоритетні локації кретофільних угруповань: «Мар'їна гора» та «Балка Різниківська».

Мар'їна гора. Ботанічна пам'ятка природи місцевого значення «Мар'їна гора» знаходиться поряд із с. Серебрянка Бахмутського району Донецької області. Площа - 81,0 га. Об'єкт отримав природоохоронний статус лише у 1993 році, хоча був описаний науковцями вже понад століття тому. З цієї причини чимала кількість літературних джерел, що містили опис флори даного об'єкту, згадують його під назвою «с.Серебрянка».

Урочище є класичним місцезнаходженням багатьох видів флори крейдяних відслонень. Тут описано новий для науки вид — *Schivereckia mutabilis* (M. Alexeenko). Сьогодні урочище є одним із трьох відомих місцезнаходжень цього виду в Україні. Загалом в межах пам'ятки природи зустрічаються 16 видів рослин, занесених до Червоної книги України та ще понад 220 інших видів вищих рослин.

За даними Червоної книги Донецької області на території урочища зустрічаються *Adenophora lilifolia* (L.) A. DC., *Alyssum gymnopodium* P.A. Smirn., *Anthericum ramosum* L., *Artemisia hololeuca* Bieb. Ex Bess., *Artemisia tanaitica* Klokov., *Asperula tephrocarpa* Czern. Ex M.Pop. Et Chrshan., *Astragalus albicaulis* DC., *Brassica cretacea* (Kotov) Stank. Ex Tzvel., *Carex humilis* Leys., *Carex liparicarpos* Gaudin, *Carex pediformis* C.A. Mey., *Centaurea ruthenica* Lam., *Chaenorhinum klokovii* Kotov., *Diplotaxis creatcea* Kotov., *Elytrigia stipifolia* (Czern. ex Nevski) Nevski, *Erysimum cretaceum* (Rupr.) Schmailh., *Euphorbia cretophila* Klokov, *Ferula tatarica* Fisch. Ex Spreng., *Festuca cretacea* T. Pop. Et Proskor., *Genista donetzica* Kotov., *Genista tanaitica* P.A. Smirn., *Hedysarum grandiflorum* Pall., *Hyssopus cretaceus* Dubjan., *Krascheninnkovia ceratoides* (L.) Gueldenst., *Matthiola fragrans* Bunge, *Onosma tanaiticum* Klokov, *Polygala cretacea* Kotov, *Rhinanthus cretacea* Vassilcz., *Schivereckia mutabilis* (M. Alexeenko), *Scrophularia cretacea* Fisch. ex Spreng, *Silene cretacea* Fisch. Ex Spreng., *Stipa disjuncta* Klokov, *Stipa grafiana* Steven, *Stipa joannis* Celak, *Syrenia talijevii* Klokov, *Tulipa ophiophylla* Klokov et Zoz. За даними інших джерел на території урочища ще знаходяться такі важливі для збереження види як *Artemisia salsoloides* Willd., *Dianthus elongatus* C.A. Mey., *Epipactis atrorubens* (Hoffm.), *Erysimum ucrainicum* J. Gray., *Euphrasia stricta* D. Wolff ex J. F. Lehm., *Fritillaria meleagroides* (Patrin ex Schult. et Schult.f.), *Iris humilis* Georgi., *Koeleria talievii* Lavr., *Linum hirsutum* L., *Pedicularis kaufmannii* Pinzger., *Stipa capillata* L., *Stipa pulcherrima* K. Koch, *Vincetoxicum donetzicum* Ostapko.

В контексті формування СМ варто відмітити, що в межах об'єкту зустрічається *Adenophora lilifolia*, хоча в офіційній базі СМ Донецької області місця зростання цього виду взагалі відсутні. До того ж, не зазначено точки знахідок цього виду і на території офіційного об'єкту СМ - Національного природного парку «Святі гори».

Балка Різниківська. Ділянка проектного «смарагдового» сайту включає балочний комплекс на межі Слав'янського, Бахмутського і Лиманського районів із значними виходами крейди. Через розташування на межі районів весь комплекс балок із крейдяною рослинністю досі не має природоохоронного статусу. При створенні тут ботанічного заказника до його складу було включено ділянку площею 150 га, а у 2006 році на сесії Донецької обласної ради було прийнято рішення про зміну меж заказника за рахунок приєднання до нього природних територій площею 192,3 га. В результаті загальна площа території заказника збільшилася до 342,3 га. В липні 2016 року розпорядженням голови Донецької обласної державної адміністрації №539 сторено ще один заказник - «Ділянка Різниківська», площею 80 га, що включив цінні території, які не входили до складу створеного раніше заказника, а також частину проектного смарагдового сайту.

Територія балки, що між с. Різниківка та с. Свято-Покровське (раніше – Кірове) охоплює комплекс кретофільних видів, у т. ч. *Linaria cretacea* Fisch.ex Spreng. (єдине місцезнаходження в області), *Silene cretacea* Fisch. ex Spreng. (одне з чотирьох відомих місцезнаходжень), *Hyssopus cretaceus* Dubjan., *Artemisia hololeuca* M. Bieb. ex Besser, *A. salsoloides* Willd та інших. За даними Червоної книги Донецької області на території урочища також зустрічаються *Astragalus albicaulis* DC., *Alyssum gymnopodium* P. Smirn., *Onosma tanaitica* Klokov, *Diplotaxis creatcea* Kotov., *Genista tanaitica* P. Smirn., *Ephedra distachya* L., *Koeleria talievii* Lavr., *Caragana scythica* (Kom.) Pojark, *Polygala cretacea* Kotov, *Stipa capillata* L., *Stipa lessingiana* Trin. et Rupr., *Asarum europaeum* L., *Festuca cretacea* T. Pop. Et Proskor., *Linaria cretacea* Fisch. et Spreng, *Asperula tephrocarpa* Czern. ex M. Pop. et Chrshan., *Melampyrum cretaceum* Czern., *Hyssopus cretaceus* Dubjan., *Elytrigia*

stipifolia, *Artemisia tanaitica* Klokov (*A. salsoloides* Willd.), *Artemisia nutans* Willd., *Artemisia hololeuca* Bieb. Ex Bess., *Scrophularia cretacea*, *Teucrium chamaedrus* L., *Silene cretacea* Fisch. ex Spreng., *Hedysarum grandiflorum* Pall, *Scutellaria cretica* Juz.

Слід зазначити, що в межах обох вищеописаних об'єктів зростає вид з Резолюції №6 Бернської конвенції - *Silene cretacea*. Знахідки цього виду також відомі в НПП «Святі гори», РЛП «Краматорський» та інших місцях, які ми також пропонуємо включити до СМ (у Кальміуському каньйоні – на Донеччині, а також в долині річок Красна, Айдар, Деркул і Комишна - на Луганщині).

Для забезпечення належної охорони видів, що включені до Резолюції № 6 Бернської конвенції та визнані пріоритетними для охорони в Європі, ми пропонуємо включення до СМ Донеччини нових об'єктів – «Мар'їна гора» в межах існуючого об'єкту природно-заповідного фонду та «Балка Різниківська», включно зі всією балочною системою в околицях сіл Рай-Олександрівка, Каленики, Різниківка, Свято-Покровське, Никифорівка, Федорівка та Платонівка.

Використані джерела:

1. Василюк А. В., Коломыцев Г. А., Ширяева Д. В. Инвентаризация меловых степей в Украине. Сообщение 2: Харьковская и Донецкая области // Степной бюллетень, №41, лето 2014. — С. 26-29.
2. Спінова Ю. О., Василюк О. В. «Обґрунтування включення долини річки Кальміус до Смарагдової мережі України» //«Біологія: від молекули до біосфери». Тези доповідей XI Міжнародної конференції молодих учених (26 листопада - 2 грудня 2016 р., м. Харків, Україна). – Х.: Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. – 212 с., С. 188-189.
3. Розпорядження голови обласної державної адміністрації, керівника обласної військово-цивільної адміністрації №539 від 01.07.2016 «Про оголошення боанічного заказника місцевого значення «Ділянка Різниківська»».
4. Котов М. І. Флора і рослинність крейдяних відслонень в Донецькому Басейні та використання їх в сільському господарстві // Журн. ін-ту ботаніки АН УРСР. — 1939. — № 21-22 (29-30). — С. 221-241.
5. Остапко В. М. Сосудистые растения флоры юго-востока Украины / В. М. Остапко, А. В. Бойко, С. . Мосякин. — Донецк: «Ноулидж», 2010. — 247 с.
6. Остапко В. М., Муленкова О. Г., Приходько С. А. Перспективні ботанічні об'єкти для включення до природно-заповідного фонду Донецької області та формування регіональної екомережі // Промышленная ботаника. — 2013. — Вип. 13. — С. 25-34
7. Ткаченко В. С., Дубовик О. М. Еколого-ценотичні особливості біотопів *Schivereckia mutabilis* (M. Alexeenko) M. Alexeenko в басейні Сіверського Дінця та необхідність їх охорони // Укр. бот. журн. – 1986. – т. 43. – № 3. – С. 89-93.
8. Флора УРСР. — К.: Вид-во АН УРСР. – 1965. – Т. 1. – С. 12; – Т. 9. – С.566.
9. Червона книга Донецької області: рослинний світ (рослини, що підлягають охороні в Донецькій області) / Під загальною ред. В. М. Остапко. — Донецьк: Вид-во "Новая печать", 2010. — 432 с.